Forum Politologiczne – Tom 10
INP UWM Olsztyn 2010

Bara Ndiaye

PRZESTRZEŃ I GRANICE MONETARNE WE WSPÓŁCZESNEJ AFRYCE. NA PRZYKŁADZIE STREFY FRANKA CFA

MONETARY SPACE AND BORDERS IN CONTEMPORARY AFRICA – AN EXAMPLE OF AFC FRANC ZONE

«Los człowieka
jest rozgrywany na pieniądze»
Jacques Rueff[1]

Najbardziej rozpowszechnione znaczenie słowa „granica" odnosi się do linii podziału. Jednakże, granicę można rozumieć także jako czynnik hamujący, ograniczający, wyznacznik limitu procesu rozwoju lub postępu. W naszych rozważaniach będziemy posługiwać się

[1] Jacques Rueff (1896–1978), wysoki urzędnik i ekonomista francuski. Autor m.in. prac: *Sur une théorie de l'inflation,* Paris 1925; idem, *La Régulation monétaire et le problème institutionnel de la monnaie,* Paris 1953; idem, *Le Péché monétaire de l'Occident,* Paris 1971; idem, *La Réforme du système monétaire international,* Paris 1973. *Les Oeuvres Complètes de Jacques Rueff*, zebrane przez Emil-Maria Claassen i Georges Lane wydane przez Plon (Paris) w 4 tomach: t. 1: *De l'Aube au Crépuscule (Autobiographie)*, 1977; t. 2: *Théorie monétaire,* en deux livres, 1979; t. 3: *Politique économique,* en deux livres, 1979 et 1980; t. 4: *L'Ordre Social*, 1981. Źródło: http://frokuwikipedia.org/wiki/Jacques_Rueff [25.04.2009].

pojęciem granice w znaczeniu drugim. Wychodząc z takich założeń sformułowaliśmy następującą tezę: frank CFA stanowi granicę rozwoju dla krajów należących do tej strefy monetarnej. Wspólna waluta wręcz blokuje wszelkie możliwości postępu gospodarczego w przestrzeni, w której funkcjonuje. Przypomnijmy, że na obszarze kontynentu afrykańskiego istnieje ponad 40 walut, a frank CFA jest walutą 14 krajów strefy zachodniej, środkowej, a nawet Oceanu Indyjskiego.

Były amerykański prezydent, Thomas Jefferson, słusznie zauważył, że: „Ten kto kontroluje pieniądze narodu, kontroluje Naród"[2]. Na kontynencie afrykańskim, złożonym z różnych krajów, „krąży pieniądz", frank CFA, który nie znajduje się pod całkowitą kontrolą jednostek politycznych, zwanych przecież niezależnymi. Ta przestrzeń monetarna zwana jest strefą franka. Łączy ona byłe kolonie francuskie Afryki Zachodniej, Środkowej i Oceanu Indyjskiego. W tej sytuacji, niektórzy mówią o monetarnym zamachu stanu, ponieważ nagle moneta i reżim monetarny zostały narzucone pewnej liczbie krajów afrykańskich. Inni mówią o monetarnym neokolonializmie.

Wobec faktu, iż kraje afrykańskie nie mają możliwości bicia własnej monety, co stanowi podstawę politycznej suwerenności, można postawić pytanie: czy kraje strefy franka są suwerenne? Zasadność postawionego pytania wzmacnia świadomość, że kraje te posiadają wspólną walutę, narzuconą jeszcze w epoce kolonialnej. Istniejąca sytuacja powinna skłaniać do refleksji na temat powiązania pomiędzy walutą a niezawisłością oraz rozwojem.

Jednakże, stosunkowo mało afrykańskich naukowców zajmowało się tym tematem, jedynie dwóch autorów poświęciło prace analizie tej kwestii. Wśród nich nieżyjący już Kameruńczyk, Joseph Tchundjang Pouémi (1937–1984). Praca napisana w latach 1978–1979,

[2] fari_taharka, *Économie: nerf de la guerre ou guerre des nerfs***,** http://maatworld.blog.fr/2008/03/14/economie-nerf-de-la-guerre-ou-guerre-des-3878081/ [25.04.2009].

opublikowana w 1981 roku[3], stanowi zdaniem samego autora „próbę przyczynienia się do zrozumienia bolesnych problemów Afryki", przedstawienia perspektywy, losu jaki Afryce zgotowała światowa gospodarka. Wszystko co miało miejsce od chwili pojawienia się tej książki, właściwie potwierdziło słuszność jej analiz, odebranych wówczas jako poglądy obrazoburczej bezczelności. Świetnie napisana książka była pomijana w recenzjach i opiniach, a autor wkrótce po jej wydaniu zginął w podejrzanych okolicznościach, rzekomo popełniając samobójstwo[4]. Tchundjang Pouémi przedstawia sytuację Afryki jako „zasoby Europy, która sama pozostaje na usługach wielonarodowych koncernów". Ocenia franka CFA jako „chimerę", zaznaczając, że „Francja jest jedynym krajem na świecie, któremu udało się spowodować obieg swej waluty w sposób spektakularny, w dodatku w krajach politycznie niezależnych"[5].

Autorem drugiej pracy jest Nicolas Agbohou[6] pochodzący z Wybrzeża Kości Słoniowej. Profesor N. Agbohou, doktor ekonomii politycznej, pokazuje w swoim opracowaniu, w jaki sposób instytucje i zasady funkcjonowania strefy franka CFA blokują start społeczno-gospodarczy i polityczny Afryki. Według Jeana Ziglera, „Wychodząc poza typowe ścieżki, poddając w wątpliwość istniejące poglądy, ta książka jest czymś więcej niż zwykłą diagnozą. Broni swojej tezy językiem żywym, stanowczym z mnóstwem logicznych argumentów

[3] J. Tchundjang Pouemi, *Monnaié, servitude et liberté – La répression monétaire de l'Afrique*, Paris 1980.

[4] O. Tobner, *Joseph Tchundjang Pouémi – Monnaie, servitude et liberté: la répression monétaire de l'Afrique,* http://billetsdafrique.survie.org/Joseph-Tchundjang-Pouemi-Monnaie, 1175 [25.04.2009].

[5] Ibidem.

[6] N. Agbohou, pochodzący z miasteczka Todiognoa w regionie Gagnoa (Wybrzeże Kości Słoniowej) posiada tytuł magistra ekonomii stosowanej, dyplom DESS z zarządzania uniwersytetu Sorbony, Paris I oraz doktorat w dziedzinie nauk politycznych. Wcześniej pracował jako wykładowca przedmiotów z zakresu zarządzania w Państwowym Instytucie Politechnicznym w Yamoussoukro (Wybrzeże Kości Słoniowej), N. Agbohou jest obecnie profesorem w Instytucie Cheikh Anta DIOP Uniwersytetu w Gabonie. Wykłada przedmiot: nauki i techniki ekonomiczne we Francji. Zob. N. Agbohou, *Le Franc CFA et l'Euro Contre l'Afrique*, Paris 1999.

i trafnych wypowiedzi. N. Agbohou jest Afrykaninem z pasją. To patriota tego kontynentu. Człowiek zbuntowany. Krótko mówiąc: intelektualista zaangażowany w walkę narodową i upowszechnianie wiedzy [...]"[7]. Tytuł książki – *Frank CFA i euro przeciwko Afryce* – podsumowuje opisywaną przez niego rzeczywistość i zapowiada prowadzoną przez niego walkę. Rzeczywistość opisana przez Nicolasa Agbohou, to przede wszystkim zależność 15 krajów afrykańskich od francuskiej waluty. Ustalony system parytetu, nie mający równego sobie w historii monetaryzmu, wiąże monetę tych krajów z walutą francuską, niegdyś frankiem francuskim, a obecnie euro. Osobliwością tego systemu jest oficjalny i statutowy arsenał, który rządzi funkcjonowaniem strefy franka.

Jednym z podstawowych zadań książki N. Agbohou, która doczekała się wznowienia, jest przedstawienie innej rzeczywistości franka CFA i strefy franka, „monetarnego nazizmu", jak pisze François Ndengwe w przedmowie do tej książki „Francja podbita i zdobyta przez hitlerowskie Niemcy w maju 1940 roku, przeżyła 5 lat nazistowskiej okupacji. Otóż ta okupacja nie miała jedynie wymiaru bestialskich band niemieckich żołnierzy ujarzmiających Francuzów, plądrujących i przelewających krew. Niemiecka okupacja Francji była również niezrównanym przykładem realizacji nazistowskiego zewnętrznego nazizmu monetarnego"[8].

[7] Zob. Jean Ziegler, laureat nagrody Nobla w dziedzinie ekonomii, Szwajcar, profesor na Wydziale Nauk Ekonomicznych i Społecznych Uniwersytetu w Genewie w Szwajcarii. Autor wielu książek, w tym, posłowie do książki N. Agbohou, *Le Franc CFA et l'Euro Contre l'Afrique* (Paris 1999).

[8] Stworzony przez Hermana Goeringa, ministra gospodarki Hjalmara Schachta za czasów Hitlera i stosowany na terytoriach podbitych przez wojska niemieckie, system monetarny nazizmu miał dwa cele: podbój i grabież. Ponieważ Francja była największym z terytoriów podbitych przez Niemcy, doświadczyła niemieckiego nazizmu monetarnego silniej, niż inne podbite przez Niemcy kraje, np. Belgia czy Polska. Ciekawym pozostaje fakt, że istnieją setki opracowań, pamiętników, rozpraw doktorskich i artykułów o okupacji Francji, że każdego roku przybywa publikacji na ten temat, ale prawie nie ma materiałów dotyczących monetarnego nazizmu, narzuconego Francuzom przez Niemców. Zob. przedmowa do książki N. Agbohou, *Le Franc CFA et l'Euro Contre l'Afrique,* Paris 1999.

Wielkim zaskoczeniem jest milczenie zazwyczaj tak elokwentnych Francuzów, ich historyków i naukowców, na temat tego co jest niewątpliwie najbardziej krwawym epizodem współczesnej historii ich kraju. Aby podać przykład Francuza, piszącego poważnie na ten temat, należy cofnąć się aż do roku 1945, tj. czasu, gdy René Sédillot opublikował książkę pt. *Zniewolony frank – Historia francuskiej monety podczas wojny i okupacji*[9]. R. Sédillot stwierdza: „Przez wieki, formy grabieży stały się coraz bardziej wymyślne. Dawni Germanie dewastowali w naturalny sposób podbijane przez siebie kraje. Ich potomkowie, w 1940 roku, zastosowali bardziej subtelną i bardziej owocną metodę grabieży: ustalili kurs marki na 20 franków"[10]. Ta manipulacja kursem wymiany, będąca wyłączną korzyścią dla podbijającego narodu, jest jedną z charakterystycznych cech nazizmu stosowanego we Francji; nazizmu monetarnego, który Francja wyzwoliwszy się spod hitlerowskiego jarzma, zastosuje w całości, a nawet bardziej wyraźnie wobec Afryki. Francuzi wprowadzają CFA w 1945 roku, po zakończeniu okupacji nazistowskiej (w tym samym roku, w którym Sédillot publikuje swoją książkę). Aby tego dokonać, Francuzi odziedziczyli statutowy arsenał monetarnego nazizmu, który im narzuciły Niemcy, a który był między innymi zawarty w konwencji dotyczącej rozejmu podpisanego 22 czerwca 1940 roku pomiędzy podbitą Francją a zwycięskimi Niemcami. Wówczas Francuzi posłużyli się metodą „wytnij i wklej", z kolei oni zwrócili nazistowski arsenał przeciwko Afrykanom, w taki sposób, że frank CFA i strefa franka stały się monetarnym nazizmem[11].

Nicolas Agbohou, jest jednym z pierwszych autorów, który rzucił światło na głęboko zakorzeniony nazistowski charakter strefy franka. Jednocześnie wykazuje przeobrażenie, za pomocą którego Fran-

---

[9] R. Sédillot, *Le Franc enchaîné – Histoire de la monnaie française pendant la guerre et l'occupation,* Librairie des recueils, Sirey 1945.

[10] Ibidem.

[11] Zob. F. Ndengwe, przedmowa do książki *Le Franc CFA et l'Euro Contre l'Afrique*, Paris 1999.

cja, uciemiężona i wykorzystywana przez hitlerowskie Niemcy, stała się ciemiężcą Afryki, stosując monetarny nazizm[12].

Pochodzenie franka CFA

W XIX wieku strefa franka obejmowała Francję metropolitalną, kraj związkowy Saary, Monako i dawne kolonie francuskie. Kryzys lat 30., który spowodował załamanie się kontaktów handlowych, doprowadził europejskie potęgi do ograniczenia uprzywilejowanych stref wymiany handlowej i do wyznaczenia im barier ochronnych. Strefa franka zrodziła się więc z chęci zbudowania strefy chronionej przed wycofywaniem się[13].

Historia CFA jest ściśle powiązana z historią kolonizacji krajów afrykańskich. W osadach kolonializmu, Francuzi i Brytyjczycy – dwa spośród krajów kolonizujących ten region – stworzyli kolejno strefę franka i „board of currency", aby wyposażyć państwa afrykańskie w ujednolicony system monetarny, który był podporządkowany frankowi francuskiemu i funtowi szterlingowi. W przeddzień proklamacji niezależności narodowej, byłe kolonie brytyjskie zlikwidowały ich wspólną strefę monetarną, aby prowadzić suwerenną i niezależną politykę monetarną.

Frank CFA (frank francuskich kolonii w Afryce) powstał oficjalnie 25 grudnia 1945 roku[14], w dniu, w którym Francja ratyfikowała układy z Bretton Woods[15] i przystąpiła do pierwszej deklaracji pa-

[12] *Réalité du Franc CFA: le nazisme monétaire*, http://www.africamaat.com [18.01.2008].

[13] H. Gérardin, *La zone franc: histoire et institutions*, Vol. 1, Paris 1989.

[14] 25 grudnia 1945 roku Dekret nr 45-0136 zostaje podpisany przez Charlesa de Gaulle'a, Przewodniczącego Rządu Tymczasowego; René Plévena, ministra finansów; J. Soustelle, ministra do spraw kolonii, opublikowany w Dzienniku Urzędowym Republiki Francuskiej 26 grudnia 1945 roku.

[15] Układy z Bretton Woods: porozumienie stanowiące początek nowego międzynarodowego systemu walutowego, zawarto w czasie Konferencji Narodów Zjednoczonych ds. Walutowych i Finansowych, z udziałem 42 krajów w Bretton Woods, w amerykańskim stanie New Hampshire. Powołano wówczas m.in. MFW i BŚ.

rytetowej Międzynarodowego Funduszu Walutowego (MFW). Ówczesna definicja parytetu franka powstała przy jednoczesnym zróżnicowaniu w zależności od przestrzeni geograficznej. Mieliśmy więc trzy różne jednostki, frank Francuskich Kolonii Pacyfiku (FCFP), frank Francuskich Kolonii Afryki (FCFA) oraz frank Metropolitalnej Francji, obowiązujący również w Afryce Północnej i na Antylach (FF). Frank FCFP był równy 2,40 FF, a frank FCFA 1,70 FF. Była to również okazja potwierdzenia jedności, gdyż komunikat francuskiego Ministra Finansów mówił o „Utworzeniu strefy franka" i po raz pierwszy użyto oficjalnie tego sformułowania[16].

Dla władz francuskich utworzenie franka CFA było i nadal oznacza, co jest uzasadnione z powodu szczególnej współpracy utrzymywanej przez Francję z jej niektórymi dawnymi koloniami: wspólne utrzymywanie przez Francję rezerw wymiany, gwarancję wymienialności, stały parytet. Przy tworzeniu franka CFA Francja chciała odbudować swój autorytet monetarny i w ten sposób kontrolować gospodarki byłych kolonii. W efekcie zasoby surowców krajów afrykańskich miały zasilać francuski przemysł, podczas gdy ten przekazywał tym krajom nadwyżkę produkcji przemysłowej. Frank CFA umożliwiał przenoszenie zysków francuskim firmom bez ryzyka wymiany. Świadome takiego stanu rzeczy niektóre kraje wybrały podczas procesu uzyskiwania niezależności, lub później, opuszczenie strefy kolonialnego franka[17].

Stały parytet franka CFA był czterokrotnie zmieniany od chwili jego utworzenia[18]. Strefa CFA jest podzielona na 3 podregiony mo-

[16] P. Y. Séraphin, *Le coup d'Etat monétaire de la France en Afrique*, http://www.mlan.fr [07.04.2009].

[17] Algieria opuściła strefę franka w 1963 roku, Maroko w 1959 roku, Tunezja w 1958 roku, Mauretania w 1973 roku, Madagaskar w 1973 roku, Gwinea w 1958 roku, dawne Indochiny (Kambodża, Laos, Wietnam) w 1954 roku, Mali opuściło ją w 1962 roku, aby ponownie dołączyć w 1984 roku.

[18] Pierwsza zmiana parytetu miała miejsce w 1948 roku, wraz z dewaluacją franka metropolitalnego: wartość franka CFA osiągnęła 2 F, wobec 1,70 F w 1945 roku, czyli rewaluacja o 17,65%; – w 1960 roku, w chwili utworzenia nowego franka (1 frank «ciężki» = 100 dawnych franków), frank CFA utrzymał

netarne zarządzane przez trzy banki centralne: l'UEMOA – *L'Union Economique et Monétaire Ouest Africaine* (Unia Ekonomiczna i Monetarna Afryki Zachodniej) jest kierowana przez BCEAO – *Banque Centrale des États de l'Afrique de l'Ouest*, (Centralny Bank Państw Afryki Zachodniej) i podlegają mu: Niger, Togo, Senegal, Mali, Benin, Burkina Faso i Wybrzeże Kości Słoniowej; CEMAC – *Communauté Économique des États d'Afrique Centrale* (Wspólnota Ekonomiczna i Monetarna Afryki Środkowej), która jest kierowana przez BEAC – *La Commission Bancaire de Afrique Centrale* (Bank Państw Afryki Środkowej) i podlegają mu: Kamerun, Republika Środkowoafrykańska, Kongo, Gabon, Gwinea Równikowa i Czad, wreszcie, BCC – *Banque Centrale des Comores* (Centralny Bank Komorów) który kieruje polityką monetarną Federalnej Republiki Muzułmańskiej Komorów.

Przepływ kapitału w obrębie każdej podstrefy oraz pomiędzy każdą podstrefą a Francją w zasadzie jest swobodny. Transfer kapitałów pomiędzy strefami monetarnymi był przedmiotem kilku restrykcji w latach 90., mających na celu walkę z przepływem nielegalnych kapitałów (zniesienie wykupu banknotów pomiędzy strefami). Każdy frank CFA jest używany jedynie w swojej własnej strefie (np. posiadacz franków CFA „zachodnich" nie może ich wymienić w strefie „wschodniej"), transfer może odbyć się jedynie drogą bankową, a więc pod kontrolą. Franki CFA nie są identyczne, nawet jeśli opisuje ten sam skrót. Są emitowane przez różne banki centralne, ich oznaczenie nie jest takie samo.

---

swą wartość: 1 F CFA = 0,02 NF lub 1 NF = 50 F CFA; – w 1994 roku wraz z dewaluacją o 50% franka CFA: 1 F CFA = 0,01 NF ou 1 NF = 100 F CFA; – w 1999 roku wraz z likwidacją franka francuskiego i utworzeniem jednolitej monety europejskiej (euro), frank CFA został połączony z euro według tego samego stałego parytetu, gwarancja wymienialności pozostała po stronie państwa francuskiego: 1 euro = 655,95 F CFA, źródła: S. Garbi, *Historie du franc CFA*, http://www.jeuneafrique.com [22.09.2004].

BCEAO

Centralny Bank Państw Afryki Zachodniej powstał 4 kwietnia 1959 roku, zastępując Instytut Emisyjny Francuskiej Afryki Zachodniej i Togo. Od tego momentu bank BCEAO był zawsze kierowany przez głównego dyrektora Francuza.

Jego aktualny układ powstał w chwili podpisania Traktatu Zachodnioafrykańskiej Unii Monetarnej[19], 12 maja 1962 roku (wprowadzony w życie 2 listopada 1962 roku i rozpatrzony ponownie 14 listopada 1973 roku). Ostatnim dyrektorem Francuzem był Robert Julienne, który zajmował stanowisko gubernatora od 28 września 1962 roku aż do 1973 roku. Siedzibą banku był wówczas Paryż. Zanim nastąpiło przekazanie Afrykanom zarządzania bankiem i siedziby banku, Francja zażądała podpisania w dniu 4 grudnia 1973 roku nowej Umowy o Współpracy i Nowej Konwencji, dotyczącej Rachunków operacyjnych pomiędzy Republiką Francuską i UEMOA[20].

BEAC

Bank Państw Afryki Środkowej, skupiający Kamerun, Republikę Środkowoafrykańską, Kongo, Gabon, Gwineę Równikową i Czad powstał na podstawie Konwencji Współpracy Monetarnej podpisanej w Brazzaville 22 i 23 listopada 1972 roku, kolejno pomiędzy pięcioma partnerami afrykańskimi, jego założycielami, oraz między nimi a Francją. Wraz z przystąpieniem Gwinei Równikowej w dniu 1 stycznia 1985 roku, teksty początkowe zostały uzupełnione traktatem zawartym przez pięć państw założycielskich a Gwineą, z jed-

---

[19] Osiem państw Afryki Zachodniej: Benin, Burkina Faso, Wybrzeże Kości Słoniowej, Gwinea Bissau, Mali, Niger, Senegal i Togo utworzyły Unię Monetarną Afryki Zachodniej (UEMOA), której Instytutem Emisyjnym jest Centralny Bank Państw Afryki Zachodniej (BCEAO).

[20] S. Prao Yao, *Le débat sur le gouvernorat de la BCEAO: ma part de vérité*, http://www.wikio.fr/article/38956102 [25.04.2009].

nej strony, poprzez protokół uzupełniający do konwencji o współpracy monetarnej pomiędzy państwami członkowskimi a Francją, z drugiej strony. Bank BEAC oficjalnie rozpoczął swoją działalność 2 kwietnia 1973 roku. Bank emituje monetę Unii i gwarantuje jej stabilność. Bez szkody dla tego celu, wspiera on główną politykę ekonomiczną opracowaną dla Unii.

BCC

Centralny Bank Komorów zastąpił Instytut Emisyjny Komorów w dniu 1 lipca 1981 roku. Instytut ten powstał 31 grudnia 1974 roku jako niezależna filia Banku Francuskiego. W dniu 23 listopada 1979 roku został podpisany układ o współpracy monetarnej pomiędzy Francją a Federalną Republiką Muzułmańską Komorów. Układ gwarantował parytet franka komoryjskiego z frankiem francuskim (1 FF = 50 FC). 11 stycznia 1994 roku nastąpiła dewaluacja franka komoryjskiego o 33% (1 FF = 75 FC). 1 stycznia 1999 roku frank komoryjski zrównał się wartością w euro franka francuskiego, ale pozostaje pod gwarancją Banku Francji: stopa wymiany jest wyliczana według parytetu pomiędzy frankiem francuskim a euro (1 € = 6,55957 FF) to jest 1 € = 491,968 FC (zmienny kurs w zależności od rynków)[21].

Statuty banków centralnych, chociaż zreformowane w 1973 roku, dają wyraźną przewagę byłej metropolii Francji. W efekcie, może ona w sposób legalny blokować każdą decyzję monetarną w obrębie strefy CFA. Takie prawo istnieje w związku z obecnością przedstawicieli w ich zarządach: BCEAO jest kierowany przez 16 administratorów, to jest 2 z każdego kraju członkowskiego oraz 2 Francuzów (art. 49); BEAC jest kierowany przez 13 administratorów, w tym 3 Francuzów (art. 3); BCC jest kierowany przez 8 administratorów, w tym 4 Francuzów (art. 34).

[21] http://wapedia.mobi/fr/Franc_comorien [02.05.09].

Bank BCEAO musi podejmować podstawowe decyzje jednomyślnie (art. 51), bank BEAC może obradować jedynie w obecności przynajmniej jednego z administratorów z danego państwa członkowskiego i jednego administratora francuskiego (art. 38), a bank BCC może przyjąć uchwałę jedynie jeśli jest zgoda co najmniej 5 reprezentantów (art. 38). Oznacza to w sposób oczywisty, że żadna decyzja monetarna w obrębie strefy CFA nie może być podjęta bez poparcia ze strony Francji[22].

Rachunki operacyjne

Zasada rachunków operacyjnych jest prosta i opiera się na fakcie, że Francja jest zobowiązana zagwarantować wymienialność obu walut. W zamian za tę gwarancję, centralne banki afrykańskie (BCEAO, BEAC i BCC) muszą przekazywać 65% swoich rezerw pochodzących z wymiany (ich należności zagraniczne) na konto skarbu francuskiego zwanego rachunkiem operacyjnym. Każdy z trzech banków centralnych strefy CFA posiada w ten sposób rachunek operacyjny otwarty przez skarb francuski. Początkowo banki centralne miały przelewać 100% swych należności zagranicznych na to konto, ale od czasu reformy w 1973 roku suma ta została zmniejszona do 65%, od września 2005 roku obniżona do 50%. Pozostała suma ma służyć spłacie długu zagranicznego krajów członkowskich. Skarb państwa francuskiego zasilany tymi rezerwami jest następnie zobowiązany do dostarczania bankom centralnym funduszy, których potrzebują. W zależności od wysokości tych potrzeb oraz należności zagranicznych, przekazywanych do skarbu francuskiego, rachunek operacyjny jest albo debetowy (wówczas centralne banki afrykańskie muszą płacić odsetki do skarbu francuskiego), albo ma saldo kredytowe (wówczas Francja musi płacić odsetki krajom CFA)[23]. To wynika

[22] A. Zacharie, *Franc CFA et néocolonialisme monétaire*, http://users.skynet.be/cadtm/pages/francais/cfa.htm [07.04.2009].

[23] Ibidem.

z umowy dotyczącej tego konta, podpisanej w 1962 roku pomiędzy francuskim Ministerstwem Gospodarki a byłymi koloniami, będącymi członkami strefy franka. Od chwili wprowadzenia umów o współpracy monetarnej konto transakcji rozliczeniowych było debetowe jedynie czasowo pięć razy od 1973 roku, saldo kredytowe istnieje nieprzerwanie od stycznia 1994 roku[24]. Raport z 2005 roku, dotyczący strefy franka, wykazuje, że banki centralne posiadają rekordowe rezerwy we francuskim Skarbie Państwa[25].

Jednakże oprócz „rekinów" francuskich finansów, a więc wąskiego grona wysokich urzędników skarbu państwa Francji, nikt nie wie co w rzeczywistości kryje to konto, zwane rachunkiem operacyjnym, ani co Francja robi z olbrzymimi sumami, które są na nim złożone. To właśnie dlatego Mamadou Koulibaly, przewodniczący Zgromadzenia Narodowego Wybrzeża Kości Słoniowej, miał rację mówiąc: „Sytuacja monetarna krajów strefy franka jest długą historią sekretów zazdrośnie strzeżonych przez Francję, której jedynym zajęciem jest zachować swoje odsetki. Na przykład, rezerwy dewizowe państw strefy franka są umieszczone na wspólnym koncie skarbu francuskiego, ale żaden z krajów afrykańskich nie jest w stanie określić jaka część tych ciężko zarobionych pieniędzy do niego należy. Jedynie Francja ma przywilej dostępu do tych informacji"[26]. Jego zdaniem, operacje związane z frankiem CFA są tajne i jedynie francuski skarb państwa zna wysokość funduszy, należących do krajów strefy franka i znajdujących się na rachunkach operacyjnych. Jedy-

[24] S. Mbaye, *Monnaie ou relique coloniale: comment le franc CFA retarde les pays de la zone franc*, http://www.20mai.net/2008/11/09/monnaie-ou-relique-coloniale-comment-le-franc-cfa-retarde-les-pays-de-la-zone-franc/ [07.04.2009].

[25] Rezerwy oceniane na 6300 mld FCFA, równe 9,6 mld euro to stopa pokrycia (zabezpieczenia) emisji monetarnej wyższa od 110%, podczas gdy konwencja z 1962 roku wymaga jedynie 20% stopy zabezpieczenia. Od stycznia 2006 roku do grudnia 2006 roku należności zagraniczne netto Centralnego Banku Państw Afryki Zachodniej wzrosły o 544,3 mld F CFA (830 mln euro) osiągając 3 710 mld F CFA (5,7 mld euro). Źródło: S. Mbaye, *Monnaie ou relique coloniale*….

[26] M. Koulibaly, *La France exploite l'Afrique par le biais du franc CFA*, http://www.africamaat.com [31.01.2008].

nie skarb państwa może wskazać poziom wynagrodzenia, jak również koszty zarządzania kontem. System jest więc niejasny i nadużywający władzy.

Zgodnie ze statutem umowy, gdy należności zagraniczne są uznane jako niewystarczające, aby pokryć deficyt na koncie operacyjnym, Francja może postanowić jednostronnie o dewaluacji franka CFA. Zrobiła to już w styczniu 1994 roku poprzez dewaluację franka CFA o 50%. Nagle, 1 frank francuski wart 50 FCFA poprzedniego dnia, następnego był wart 100 FCFA. A należności zagraniczne przelewane poprzez strefę CFA na rachunku operacyjnym podwoiły wartość względną (konto operacyjne wzbogaciło się o 11 mld franków francuskich w 1994 roku). Ponadto, pomoc publiczna na rozwój (APD) przekazana przez Francję we frankach francuskich podwoiła swoją wartość we frankach CFA (1 mln franków francuskich odpowiada od tej chwili 100 mln franków CFA, wobec 50 mln przed dewaluacją). Interesy Francji są po raz kolejny w zgodzie z polityką, dostosowaniem się do MFW i Banku Światowego. W efekcie, plany dostosowania tradycyjnie zaczynają się od podwójnej terapii szokowej: podwyższenia stóp procentowych w celu ściągnięcia kapitału zagranicznego oraz dewaluacji.

Wszystko to wskazuje, że 14 krajów afrykańskich, należących do strefy CFA, jest pozbawionych autonomii monetarnej, skazanych na wysokie stopy procentowe oraz powtarzającą się dewaluację, a tym samym bezsilnych wobec masowego odpływu kapitału[27] i po-

[27] Wymienialność i swobodny przepływ franka CFA ułatwiają masowy odpływ kapitału poprzez transfer, bez ryzyka kursu wymiany zysków przedsiębiorstw sektora prywatnego, w większości francuskich. Zachęca również do odpływu dochodów gospodarstw domowych emigrantów do ich krajów ojczystych. Ten przepływ pieniądza i transakcji handlowych, które przechodzą przez filtr banków centralnych, mają jeden kierunek: Francję. Tak się dzieje od chwili wprowadzenia w 1993 roku systemu kontroli wymiany przez Francję. Między 1970 a 1993 rokiem, wycofywanie zysków i dochodów ekspatriantów wzrosło do 6,3 mld USD, podczas gdy zagraniczne inwestycje sięgały 1,7 mld USD. Wycofywanie zysków było więc 4 razy wyższe, niż inwestycje. Źródło: S. Mbaye, *Monnaie ou relique coloniale...* .

zbawionych produkcyjnych inwestycji. Zostają ograniczeni do eksportu surowców do Europy, odcięci od reszty Południa, zależni od zagranicznych fluktuacji i skazani na przeznaczanie swych należności zagranicznych na spłacanie długu oraz na konto operacyjne. Czy można sie dziwić, że nie posiadając zdolności budżetowej, władze nie mogą zapewnić miejscowej ludności odpowiedniego wykształcenia, opieki zdrowotnej i wyżywienia?

Jest wielu naukowców i intelektualistów afrykańskich, jak również polityków, którzy podejmują ryzyko[28] i wysuwają zastrzeżenia wobec praktyki kontynuacji tego systemu. Na przykład, prezydent Abdoulaye Wade z Senegalu oświadczył wyraźnie: „Pieniądze narodu afrykańskiego zablokowane we Francji powinny być przekazane do Afryki, aby móc wykorzystać oszczędności państw BCEAO. Nie można mieć miliardów, umieszczonych na zagranicznych rynkach giełdowych i mówić jednocześnie, że jest się biednym, a następnie błagać o pieniądze"[29]. Cytowany wcześniej Mamadou Koulibaly dodaje: „Po pierwsze, frank CFA jest przymusowy, niesprawiedliwy i moralnie nie da się go obronić. Ułatwił on korupcję w państwie. W momencie francuskich wyborów, kraje strefy franka są nieustan-

[28] Już w 1963 roku, korzystając z rewolty żołnierzy, po demobilizacji w wojnie z Algierią, zorganizowano zamach stanu na prezydenta Togo Sylvanusa Olympio. Co mu zarzucano? To, że w 1958 roku zażądał niepodległości Togo, pod nadzorem Francji i ONZ. Później, po uzyskaniu niepodległości w 1960 roku, że chciał zrewidować umowę, dotyczącą wydobycia fosforytu w Togo; że rozpoczął proces dywersyfikacji partnerstwa gospodarczego z innymi państwami zachodnimi, w tym z Niemcami, byłej metropolii kolonialnej, która również musiała go wspierać przy tworzeniu monety narodowej, wychodząc ze strefy franka. Stosowano silne naciski finansowe, monetarne i polityczne, aby Mali zostało zmuszone do powrotu do strefy franka po opuszczeniu jej w 1962 roku. Źródło: S. Prao Yao, *Le coup d'Etat monétaire de la France en Afrique*, http://www.mlan.fr [07.03.2009]. Według Agbohou, Francja popierała na przykład w 1996 pucz w Nigrze Ibrahima Maïnassara przeciwko prezydentowi Mahamane Ousmane, który sprzeciwiał się planom dopasowania MFW oraz Banku Światowego (N. Agbohou, op. cit., s. 112-120).

[29] Cytowany przez dr Gary K. Busch, *Les effets économiques et politiques de la zone CFA,* http://www.africamaat.com [22.02.2008].

nie nagabywane o przekazywanie darowizn na rzecz francuskich polityków, co jest nie dającym się usprawiedliwić zobowiązaniem[30]. Te »prezenty« były przyczyną wielu konfliktów i otwierały drogę do wielu innych form korupcji. Pomimo globalizacji, podobne zależności utrwalają francuski monopol w krajach strefy franka. Pod pretekstem pomocy dla biedniejszych krajów za pomocą pieniędzy francuskich podatników, francuska i afrykańska klasa polityczna bogaci się w nielegalny sposób. Taka rzeczywistość usprawiedliwia wyjście ze strefy franka"[31]. Pochodzący z Wybrzeża Kości Słoniowej profesor Nicolas Agbohou pisze, że „w chwili, gdy wpływy z eksportu napełniają kasy francuskiego państwa, Afrykanie cierpią upokorzenia z powodu słabego rozwoju i celują w żebraninie o międzynarodową pomoc finansową, hojnie przyznawaną przez Francję, która czerpie z ich własnych należności zagranicznych zdeponowanych na koncie operacyjnym otwartych w Paryżu"[32].

Co do korzyści, przedstawionych Afrykanom, w istocie są pozorne. Frank CFA uważany jest za walutę, ułatwiającą dostęp do zjednoczonego rynku europejskiego. Ale ten dostęp ograniczony jest przez protekcjonistyczne zasady Unii Europejskiej oraz porozumienia WTO, czyli Światową Organizację Handlu na produkty przemysłowe, a także na produkty rolne. Oprócz tego, stosunki handlowe są ograniczone eksportem surowców, ceny których są ustalane na korzyść bogatych krajów Północy. Inny aspekt – wspólna waluta ułatwia koope-

---

[30] Valery Giscard d'Estaing – były prezydent Republiki Francuskiej (1974––1981) – 9 czerwca 2009 roku na antenie francuskiego radia „Europe 1", powiedział, że zmarły 8 czerwca tegoż roku prezydent Gabonu Omar Bongo wspierał finansowo Jacques'a Chiraca. Przy czym oficjalnie we Francji kandydat nie może otrzymywać funduszy z innych krajów. Wtedy byłem prezydentem, zatelefonowałem do niego i powiedziałem mu „Pan jest bardzo miły, ale pan wspiera finansowo kampanię mojego konkurenta, po chwili ciszy powiedział mi, oh, Pan wie o tym? Od tego momentu zerwałem związki z nim..", http://www.lefigaro.fr [09.06.2009].

[31] M. Koulibaly, *La France exploite l'Afrique par le biais du franc CFA*, http://www.africamaat.com [31.01.2008].

[32] N. Agbohou, op. cit., s. 70.

rację między różnymi krajami członkowskimi. Niestety, fakt że tą walutą kieruje autorytet zagraniczny utrudnia integrację państw strefy CFA. UE ma prawnie wolną rękę w zakresie modyfikowania parytetu między frankiem CFA i euro. Również UE, poprzez Europejski Bank Centralny (BCE), interweniuje na międzynarodowym rynku walut rzekomo w imieniu krajów afrykańskich, w rzeczywistości broni nie CFA, ale swoją walutę euro.

* * *

Podsumowując, należy podkreślić, że strefa franka CFA jest narzędziem pozwalającym Francji utrwalać kontrolę nad gospodarką państw należących do niej, od czasów kolonialnych po dziś dzień. Konsekwencjami tego fenomenu są m.in.: kontynuacja uzależnienia od byłego mocarstwa kolonialnego, brak rozwoju, zależność od gospodarki francuskiej, polityka otwartych drzwi dla prywatnych przedsiębiorstw francuskich, korupcja. Tak więc, wydaje się oczywistym, że należałoby skończyć z taką polityką monetarną. Afrykańskie kraje strefy franka powinny stworzyć swój własny system, oparty na prostych zasadach: bezpośredniego dostępu do międzynarodowych rynków bez kurateli Francji; prosty system podatkowy, zmienny kurs wymiany głównych walut. Są dwie możliwe drogi osiągnięcia tego celu. Pierwsza: utworzenie niezależnej waluty narodowej, pod warunkiem, że banki będą prywatne i niezależne, a banki centralne będą w stanie prowadzić wiarygodną politykę monetarną. Druga opcja: kraje afrykańskie zjednoczą się i stworzą walutę wspólną, kontrolowaną przez jedyny bank centralny, niezależny od władzy politycznej. Warunkiem jest jednak powstanie wspólnego rządu oraz wspólnej polityki gospodarczej, monetarnej i budżetowej. Dodajmy przy tym, że bez względu na wybór opcji państwa powinny pozostawać demokratyczne i gwarantować własność prywatną.

BIBLIOGRAFIA

Agbohou N., *Le Franc CFA et l'Euro Contre l'Afrique,* Paris 1999.
Busch G. K., *Les effets économiques et politiques de la zone CFA,* http://www.africamaat.com [22.02.2008].
Garbi S., *Historie du franc CFA*, http://www.jeuneafrique.com [22.09.2004].
Gérardin H., *La zone franc: histoire et institutions,* Vol. 1. Paris 1989.
Koulibaly M., *Les servitudes du pacte colonial*, Abidjan 2005.
Koulibaly M., *La France exploite l'Afrique par le biais du franc CFA*, http://www.africamaat.com [31.01.2008].
Mbaye S., *Monnaie ou relique coloniale: comment le franc CFA retarde les pays de la zone franc* , http://www.20mai.net/2008/11/09/monnaie-ou-relique-coloniale-comment-le-franc-cfa-retarde-les-pays-de-la-zone-franc/ [07.04.2009].
Mbaye S., *L'Afrique au secours de l'Afrique*, Paris 2009.
Prao Yao S., *Le coup d'Etat monétaire de la France en Afrique*, http://www.mlan.fr [07.03.2009].
Prao Yao S., *Le débat sur le gouvernorat de la BCEAO: ma part de vérité*, http://www.wikio.fr/article/38956102 [25.04.2009].
Réalité du Franc CFA: le nazisme monétaire, http://www.africamaat.com [18.01.2008].
Rueff J., *Sur une théorie de l' inflation,* Paris 1925.
Rueff J., *La Régulation monétaire et le problème institutionnel de la monnaie,* Paris 1953.
Rueff J., *Le Péché monétaire de l'Occident,* Paris 1971.
Rueff J., *La Réforme du système monétaire international,* Paris 1973.
Sédillot R., *Le Franc enchaîné – Histoire de la monnaie française pendant la guerre et l'occupation,* Librairie des recueils, Sirey 1945.
Séraphin P. Y., *Le coup d'Etat monétaire de la France en Afrique*, http://www.mlan.fr [07.04.2009].
Tchundjang Pouémi J., *Monnaie, servitude et liberté – La répression monétaire de l'Afrique*, Paris 1980.
Tobner O., *Joseph Tchundjang Pouémi – Monnaie, servitude et liberté: la répression monétaire de l'Afrique,* http://billetsdafrique.survie.org/Joseph-Tchundjang-Pouemi-Monnaie,1175 [25.04.2009].
Verschave F.-X., *De la Françafrique à la Mafiafrique*, Paryż 2004.
Zacharie A., *Franc CFA et néocolonialisme monétaire*, http://users.skynet.be/cadtm/pages/francais/cfa.htm [07.04.2009].

MONETARY SPACE AND BORDERS IN CONTEMPORARY AFRICA – AN EXAMPLE OF AFC FRANC ZONE

SUMMARY

On an enormous field of Africa, composed of different countries, sometimes outlying, money circulates, franc CFA, which is not under the control of political units, called independent states. This monetary area is called zone of franc. It connects former French colonies of West Africa, Central Africa and Indian Ocean. Some call this situation monetary neocolonialism. So, it is possible to put question if countries of franc's zone are sovereign, as that they do not have capabilities of beating their own coins, a political act, lack of which pulls down the bases of their sovereignty. These countries have still common currency imposed in the colonial period.

The history of CFA is strictly correlated with the history of colonization of African countries CFA. Franc CFA has emerged 25 December 1945 officially, the day, that France ratified Bretton Woods Agreements. The creation of franc CFA was and remains still reasonable for French authorities, for the reason of particular cooperation between France and its old colonies. There was a delicate manner to control the economy of these African countries also. In fact, since colonization, African countries remain stocks of raw materials and had to supply French industry, when France transfers to these countries its surplus of industrial production. This way, franc CFA enabled the transfer of French firms benefices without risk of exchange rate.